नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान
(२०७५)
(कार्ययोजना)

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सिंहदरवार, काठमाडौँ

नेपाल

२०७५

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान
(२०७५)
(कार्ययोजना)

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सिंहदरवार, काठमाडौँ

नेपाल

२०७५

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान (२०७५)

१.पृष्ठभूमि

नेपाल हिमालयको काखमा रहेको सभ्यता र संस्कृतिले सम्पन्न मुलुक हो । नेपाल तराईको समतल फाँटदेखि पहाड हुँदै हिमालसम्म फैलिएको जैविक, साँस्कृतिक र भौगोलिक विविधताको दृष्टिकोणले धनी मुलुक पनि हो । यसमा भएका सांस्कृतिक, धार्मिक र प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्बर्द्धन र व्यवस्थापन गर्दै नेपाल राष्ट्र र नेपालीको सभ्यतालाई संसारमा उच्च राख्नु हामी सबैको साझा कर्तव्य र दायित्व हो । विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरु हुँदा हुँदै पनि सँवेदनशील भू-धरातलीय अवस्थिति, कमजोर भौगोलिक बनावटको कारणले गर्दा मानवजन्य तथा प्राकृतिक प्रकोपका प्रभावहरुबाट हामीले भारी मात्रामा जनधनको क्षति र वातावरणीय समस्याहरु भोग्नु परिरहेको छ । यसै गरी जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर, खाद्य सुरक्षाको अभाव र रोगव्याधि जस्ता चुनौतिहरुको सामना गर्नं परेको छ । यी चुनौतीहरु सामना गर्दै नेपालको संबिधानले परिकल्पना गरेको समाजबाद उन्मुख अर्थतन्त्र निर्माण गर्न र बर्तमान सरकारले लिएको **"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"** भन्ने राष्ट्रिय संकल्पलाई साकार पार्न वातावरणीय सुरक्षा एउटा महत्वपूर्ण पूर्वशर्त रहको हुँदा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले यस राष्ट्रिय संकल्पमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ ।

विकासका समष्टिगत लक्ष्यहरु हासिल गर्ने शिलशिलामा वातावरण संरक्षण तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रमा नेपालले मुलुकको आवश्यकता र

अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, अभिसन्धि तथा संझौताहरु अनुरुप नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत संरचनाहरुको व्यवस्था गरेको छ । यसै गरी सरकारी, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, विकास साझेदार तथा सम्वद्ध सरोकारवालाहरुको संलग्नतामा वातावरणीय सम्वेदनशिलताका मुद्दाहरुलाई आत्मसात गरी सम्वोधनका प्रयासहरु भईरहेका छन् । वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाई स्वच्छ एवं स्वस्थ वातावरण सिर्जना गर्न तथा प्राकृतिक स्रोत र साधनको बुद्दिमत्तापूर्ण प्रयोगद्वारा दिगो विकास हासिल गर्नं आजको आवश्यकता हो ।

आर्थिक विकास र वातावरण संरक्षणबीचको सम्वन्धबाट दिगो विकास हासिल हुने विषयलाई आत्मसात गर्दै मानव जाति, प्राणी तथा वनास्पति जगत सहित समग्र प्रकृतिको सुरक्षालाई मनन गरी स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरण कायम गर्नं आजको अपरिहार्य आवश्यकता हो । सरसफाई तथा फोहरमैला व्यवस्थापन, प्रदूषण नियन्त्रण र हरियाली प्रवर्द्धन गर्न एउटा अभियानका साथ काम गर्नं पर्ने समय आएको छ । व्यक्ति, घर, संस्था वा संगठनले सावर्जनिक स्थानमा फोहरमैला फाल्ने चलन नै बनेको सन्दर्भमा तिनलाई व्यवस्थापन गर्नंपर्ने खाँचो छ । त्यस्तै गरी काठमान्डौ उपत्यका लगायत नेपालका सहरहरुलाई धुलो, ध्वनि र धुँवा जस्ता प्रदूषणबाट मुक्त गर्नं पर्ने टड्कारो रुपमा देखिएको छ। अर्कोतर्फ सडक किनार, सिंचाई कुलोको किनार र नदीकिनार तथा खालि र पर्ति जग्गामा बहुउपयोगी फल लाग्ने, फूल फुल्ने, वासना आउने खालका प्रजातिका रुखविरुवा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्नं पर्ने जरुरी छ । नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक संविधानमा समेत व्यवस्था भएको परिप्रेक्ष्यमा उपरोक्त कार्यहरुमा प्रत्येक नागरिकलाई उत्तरदायी र जिम्मेवार बनाउनु राज्यको दायित्व पनि हो । उक्त तथ्यलाई मनन गर्दै नेपाललाई सफा, स्वच्छ र हराभरा

बनाउन सरसफाई तथा फोहरमैला व्यवस्थापन, प्रदूषण नियन्त्रण र हरियाली प्रवर्द्धनका अभियानहरुलाई एकीकृत रुपमा संचालन गर्ने गरी वन तथा वातावरण मन्त्रालयले **"नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, २०७५"** शुरु गरेको छ ।

२. महाअभियानको औचित्य र नीति

आजको विश्वको अहम् चुनौती भनेको पृथ्वीको रक्षा नै हो । पृथ्वीको सुरक्षामा नै मानव लगायत प्राणी र वनस्पति जगतको अस्तित्व र भविष्य गाँसिएको छ । पृथ्वीको सुरक्षा र मानव जातिको सुखको लागि वातावरण संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नं हरेक राष्ट्रको दायित्य हो । सामाजिक-आर्थिक विकास र समृद्धि हाम्रो साझा सपना हो भने वातावरण हाम्रो साझा वासस्थान र बाँच्ने आधार हो (चित्र १)। वातावरणीय सुरक्षा प्रवन्धका लागि नीतिगत, कानूनी र संरचनागत सुधार गर्दै सफलता उन्मुख, स्पष्ट, अभ्यासमा आधारित, सहभागितामूलक पद्दति अवलम्बन गरी कार्यक्रमहरु संचालन गर्नं अपरिहार्य छ । यसका साथै नेपाल पक्ष राष्ट्र भएका वातावरण सम्वन्धी अन्तराष्ट्रिय महासन्धि, अभिसन्धि तथा सम्झौताहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्नं समेत आवस्यक रहेको छ । यसै सेरोफेरोमा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले महाअभियानको सन्दर्भमा निम्न लिखित ३ खम्बे वातावरणीय संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्ने नीति लिएको छ ।

(१) वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने गरी प्रदुषण सिर्जना हुन नदिने र तोकिएको मापदण्ड विपरित फोहरमैला निष्कासन हुन नदिने,

(२) वातावरण संरक्षण र बिभिन्न श्रोत र किसिमहरुबाट हुने जल, स्थल, वायु र अन्य प्रदूषण रोक्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरुबाट जारी कानूनहरुको कडाईका साथ पालना र कार्यान्वयन गर्ने, र

(३) प्रदूषणको रोकथाम, नियन्त्रण, हरियाली प्रवर्द्धन तथा वातावरण संरक्षणका लागि विज्ञान प्रविधिको प्रयोग र सफल अभ्यासहरु समेतको आधारमा क्रियाकलापहरु अगाडि बढाउने ।

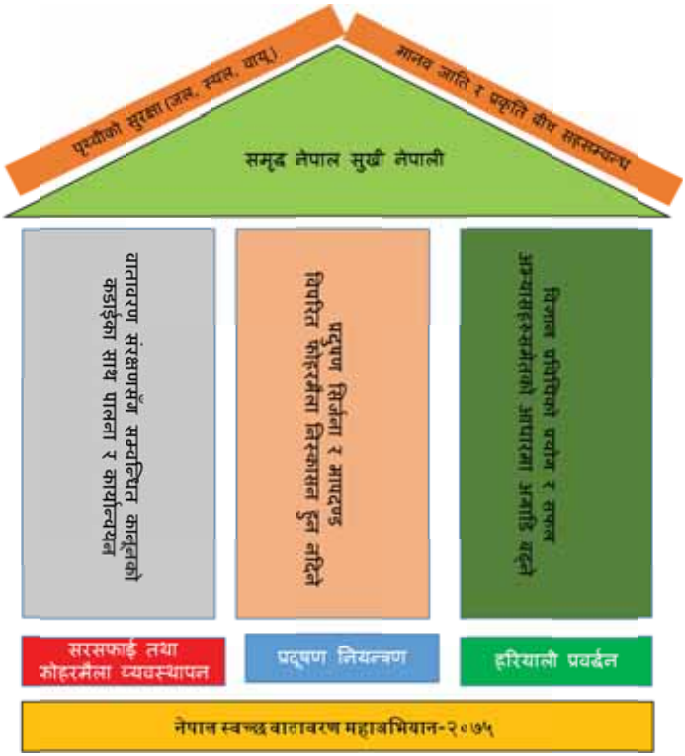

चित्र १: वातावरण व्यवस्थापनको आधारशीला

३. लक्ष्य, उद्देश्य र निर्देशक सिद्धान्त

लक्ष्य

नेपालका सबै गाउँ र शहरमा जनताले अनुभूत गर्न सक्ने गरी प्रदूषण नियन्त्रण, सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन गर्दै शहरको खालि भागमा हरियाली प्रवर्द्धन भएको हुने

उद्देश्यहरु

- सार्वजनिक स्थानमा फोहरमैला फाल्न पूर्णरुपमा प्रतिवन्ध लगाउने र सम्वन्धित स्थानीय तह रसरोकारावाला निकायहरुसँग समन्वय गरी फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्ने,
- काठमाण्डौ उपत्यका लगायत नेपालका शहरहरुलाई फोहरमैला, धुलो, ध्वनि र धुँवा जस्ता प्रदूषण रोकथाम गरी सफा र सुन्दर बनाउने, र
- नेपाल भरी सडक किनार, सिंचाई कुलो, नदी किनार तथा खुल्ला, खालि र पर्ती जग्गामा फलफूल लगायत बहुउपयोगी र सौन्दर्यजन्य प्रजातिका रुखविरुवा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने ।

निर्देशक सिद्धान्त

- वातावरण र विकासबीच सन्तुलन,
- नेपाली संस्कृति र सभ्यताको पहिचान,
- हरित तथा दिगो विकास,
- वातावरण प्रदूषण गर्नेबाट दायित्व बहन (Polluters pay),
- वातावरण संरक्षण प्रति नागरिकको दायित्व बोध, र
- साझेदारी र सहकार्य

४. कार्यक्रम र कार्ययोजना

माथि भनिएका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु हासिल गर्न निम्नलिखित एक वर्षे कार्ययोजना तय गरिएको छ।

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१) जनचेतना तथा सन्देशमूलक कार्यक्रम			
• सबै प्रकारका सन्चार तथा प्रचार प्रसारका माध्यम तथा सामाग्रीहरु परिचालन गरी सरसफाई तथा प्रदूषण नियन्त्रणको लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने । • अभियान्ता तथा कलाकारहरु परिचालन गर्ने । • विद्यालय सरसफाई कार्यक्रम, Eco-club को गठन गरी विद्यार्थीहरुलाई सरसफाई कार्यमा उत्प्रेरित गर्ने । • स्थानीय तहहरुमा सरसफाई कार्यक्रमको लागि नागरिक समाज र सरोकार मंचको गठन गर्ने । • नेपाल टेलिकमसँगको सहकार्यमा Toll Free Number को व्यवास्था गरी	नियमित	वातावरण विभाग	स्थानीय तहहरु

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
पाउने व्यवस्था गर्ने। त्यसका लागि वातावरण विभागमा गुनासो सुनुवाई सेलको स्थापना गर्ने ।			
२) सरसफाई तथा फोहर व्यवस्थापन			
• ७५३ वटा स्थानीय तहहरुमा सरसफाई प्रबर्द्धन गर्न वातावरणको क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाहरुलाई सम्बन्धित स्थानीय तहहरुसँगको समन्वयमा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी दिने ।	हरेक महिना	स्थानीय तहहरु	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सबै विभागहरु, प्रदेश मन्त्रालय, संरक्षित क्षेत्र कार्यालय, वन कार्यालय
• प्रदेश तथा संघीय मन्त्रालय(बाट गरिएको अनुगमनका आधारमा २०७५ साल चैत्र मसान्त सम्ममा उत्कृष्ट कार्य गर्ने १० वटा संस्था तथा व्यक्तिहरुलाई २०७६ सालको विश्व वातावरण दिवसका दिन प्रशंसा पत्र दिने ।	हरेक महिना	स्थानीय तहहरु	

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• प्लास्टिक सहितका फोहोरहरु जलाउँदा पर्न जाने स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रभावका बारेमा जनतालाई सचेत बनाउने र यस्ता कार्यमा रोक लागाउने ।	२०७५ श्रावण देखि नियमित	स्थानीय तहहरु	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, वातावरण विभाग
• वेव साइट तथा सामाजिक सञ्जाल निर्माण गरी नेट वर्किङ्गद्वारा सबै नेपालीलाई सफाई अभियानमा जोड्नका लागि आधार तय गर्ने ।	भाद्र, २०७५	वातावरण विभाग	गैर आवासीय नेपाली संघ
• विद्यालय स्तरमा स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा वातावरण विषयमा अध्यापन गराउने शिक्षक शिक्षिकाहरुलाई सरसफाई तथा वातावरण संरक्षणको वारेमा पुनर्ताजगी तालिम दिने र यस विषयको प्रयोगात्मक परीक्षाको व्यवस्था गरी विद्यार्थीको मूल्यांकन गर्ने पद्दतिको विकास गर्ने, व्यवहारिक सरसफाई सम्बन्धी विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने ।	श्रावण, २०७५	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रलाय	स्थानीय तहहरु, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• फोहोर मैला उठाउने प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने तथा सार्वजनिक स्थानहरुमा फोहोर मैला फ्याँक्ने कार्यमा प्रतिबन्ध लगाउने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सबै विभ(ागहरु, प्रदेश मन्त्रालय, संरक्षित क्षेत्र कार्यालय, वन कार्यालय
• कुनै पनि भवन अगाडि जम्मा हुने धुलो तथा फोहर संकलन गर्ने जिम्मा सम्बा(न्धत घर धनी, त्यस्ता भवनमा कार्यालय वा संघ संस्था रहेको भए सो हुने गरी सबै स्थानीय तहहरुले सार्वजनिक सूचना जारी गर्ने र कारवाहीको बारेमा समेत सुसूचित गराउने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	
• सबै स्थानीय तहहरुमा धुलो तथा फोहर संकलनका लागि समय सारिणी सहितको तालिका बनाई सार्वजनिक गर्ने ।	श्रावण, २०७५	स्थानीय तहहरु	वातावरण विभाग, वातावरण सम्वद्ध प्रदेश मन्त्रालय
• सरसफाई सम्बन्धी बिज्ञहरुको समूह बनाई सातै प्रदेश अन्तरगत नमूना सफाई अभियान संचालन गर्ने ।	आषाढ, २०७५	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	गैर आवासीय नेपाली संघ

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• फोहोर मैलालाई खुला रुपमा जलाउने प्रक्रियामा कडाइका साथ प्रतिबन्ध लगाउन आवश्यक कानूनी व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	चैत्र, २०७५	वातावरण विभाग	कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, स्थानीय तह
• सरसफाई दिग्दर्शन जारी गरी सरकारी कार्यालय र निजी भवन तथा कम्पा(उण्डको स्वच्छ वातावरण कायम गर्ने (सवारी साधन, अस्पताल, विद्यालय, उद्योग, होटल, रेष्टुरेण्ट आदि)	मार्ग, २०७५	स्थानीय तहहरु	वातावरण विभाग
• सवै महानगरपालिकहरूका चोक चोकको आसपासमा रहने गरी संभाव्यता अध्ययन गरी सामान्यदेखि स्तरीय सार्वजनिक शौचा(लयहरू निर्माण गर्ने ।	श्रावण, २०७५	सबै महानगरपालिकाहरु	वातावरण सम्वद्ध प्रदेश मन्त्रालय, वातावरण विभाग
• जोखिमपूर्ण फोहरको सुरक्षित भण्डारण गर्ने ।	चैत्र, २०७५	स्थानीय तहहरु	वातावरण विभाग
• सडक, विद्युत, खानेपानी, टेलिकम जस्ता निकायहरुले सडक र सडक किनारामा गरिने निर्माण, जडान, मर्मत सम्बन्धी कार्यहरू एकै साथ	नियमित	सडक विभाग	सम्बन्धित निकाय र स्थानीय तहहरु, वन तथा

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• सम्पन्न हुने गरी समन्वय गर्ने ।			वातावरण मन्त्रालय
• सडक वा सडक पेटीमा निर्माण सामाग्री राख्न वा वेच विखन गर्न पूर्ण प्रतिवन्ध लगाउने तथा निर्माण कार्य गर्दा धूलो नउड्ने उपयुक्त विधिको प्रयोग गरी धूलो उड्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्ने ।	नियमित	सडक विभाग	
• राष्ट्रिय सरसफाई अभियान, २०७३ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने	नियमित	स्थानीय तहहरु	बागमती सफाई महा(अभियान र गैर आवसीय नेपाली संघ, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
(३) प्रदूषण नियन्त्रण			
• ढुवानीका सवारी साधनले सडकमा पानी लगायतका झोल पदार्थ नचुहिने गरी ओसारपसार गर्ने कार्यलाई कडाईका साथ लागू गर्ने ।	तत्कालै	यातायात व्यवस्था विभाग र जिल्ला प्रशासन कार्यालय	ट्राफिक प्रहरी, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• पर्यटकीय तथा सांस्कृतिक रूपमा रहेका संवेदनशील क्षेत्रहरुमा विद्युतीय सवारी साधनहरू मात्र चल(ाउने गरी आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्ने ।	चैत्र, २०७५	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रलय	स्थानीय स्थानीय तह, निजी क्षेत्र, नेपाल प्रहरी, स्था(नीय तहहरु, वातावरण विभाग
• विद्युतीय सवारी साधनको लागि आवश्यक charg-ing station हरु स्थापना गर्ने (सिंहदरवार परिसर, पर्यटकीय, संस्कृतिक क्षेत्रहरुमा) ।	चैत्र, २०७५	नेपाल विद्युत प्राधिकरण, महा(नगरपालिका	यातायात व्यवस्था विभाग, निजी क्षेत्र, वातावरण विभाग
• सडक पेटीमा सञ्चालन हुने साना पसल, पार्किङ्ग तथा निर्माण सामाग्री थुपार्ने प्रचलन माथि पूर्ण बन्देज लगाउने ।	तत्कालै	सम्बन्धित स्थानीय तहहरु र जिल्ला प्रशासन कार्यालय	ट्राफिक प्रहरी, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, नेपाल प्रहरी
• Green Sticker को व्यवस्थालाई काठमाडौँ उपत्यका र देशका प्रमुख शहर हरुको लागि अनिवार्य रुपमा लागु गर्ने ।	आश्विन, २०७५	यातायात व्यवस्था विभाग	वातावरण विभाग, ट्राफिक प्रहरी

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• ठूला निर्माण उपकरण तथा सवारी साधनका लागि यूरो मापदण्डको थालनी गर्ने ।	चैत्र, २०७५	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय
• औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूलाई सार्वजनिक सूचना मार्फत् स्वअनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न लगाउने तथा छड्के अनुगमनलाई निरन्तरता दिने ।	नियमित	वातावरण विभाग	सम्बन्धित स्थानीय तहहरु
• प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्रको व्यवस्था लागु गर्नको लागि वातावरण संरक्षण ऐन र नियमावलीमा आवश्यक संसोधन गर्ने ।	श्रावण, २०७५	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	वातावरण विभाग, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय
• सडक, भवन लगायतका निर्माण कार्य गर्दा धुलो नउड्ने व्यवस्थालाई कडाईका साथ कार्यान्वयन गर्ने र गराउने ।	नियमित	सम्बन्धित स्थानीय तहहरु	वातावरण विभाग

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• हाल कार्यान्वयनमा रहेको सवारी प्रदूषण मापदण्डल(ाई यूरो मापदण्ड अनुरुप पुनरावलोकन गर्ने र यूरो-४ समानस्तरको मापदण्ड तत्कालै लागू गर्ने	श्रावण, २०७५	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, यातायात व्यवस्था विभाग, निजि क्षेत्र
• प्लास्टिक पुनर्प्रयोग तथा निजी क्षेत्रलाई त्यसको पुनःचक्रीय (Recycling) उद्योग स्थापना गर्न कर छुटको लागि पहल गर्ने ।	श्रावण, २०७५	अर्थ मन्त्रालय	उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
• ३० माइक्रोन भन्दा कम मोटाईका प्लास्टिक झोलाको नियन्त्रण तथा नियमन गर्ने तथा अन्य झोलाको हकमा वैकल्पिक झोलाको प्रवर्द्धन गर्ने ।	नियमित	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	वातावरण विभाग
• आयोजना, उद्योग र संस्थाबाट निस्कने फोहोरपा(नीलाई प्रशोधन गरेर मात्र सार्वजनिक ढल वा सतही	नियमित	वातावरण विभाग, उद्योग विभाग	वन तथा वातावरण मन्त्रालय

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
व्यवस्थाको लागि अनुगमन कार्यलाई तीव्र पार्ने ।			
• आयोजना, उद्योग र संस्थाहरुलाई वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको पूर्णरुपमा परिपालना गर्न र गराउन अनुगमन तथा परीक्षण कार्य गर्ने तथा परिपालना नगर्नेलाई दण्ड र जरिवानाको व्यवस्था गराउने ।	नियमित	वातावरण विभाग	वन तथा वातावरण मन्त्रालय
• Asphalt Plant बाट निस्कने धुवाँको मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।	चैत्र, २०७५	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	वातावरण विभाग
(४) हरियाली प्रबर्द्धन			
• हरेक स्थानीय तहले वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्न गुरुयोजना तयार गरी लागु गर्ने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वन तथा भू-संरक्षण विभाग
• सडक किनार वृक्षारोपण गर्ने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	वन तथा भू-संरक्षण विभाग

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• नदी किनारमा बाँस, बेत र बैंस वृक्षारोपण गर्ने ।	नियमित	राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास समिति र स्थानीय तह	वन तथा भू-संरक्षण विभाग
• स्थानीय तहसँग जोडिएका लोकमार्ग किनारमा वृक्षारोपण गर्ने ।	नियमित	सडक विभाग, स्थानीय तहहरु	वन तथा भू-संरक्षण विभाग
• कम्तिमा एक घर एक विरुवाका हिसावले निजी वन र कृषि वनको प्रवर्द्धन गर्ने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	वन तथा भू-संरक्षण विभाग
• प्रत्येक घरले फल फल्ने, फूल फुल्ने र वासना आउने कम्तिमा एक रुखविरुवा रोप्ने ।	नियमित	आम जनसमुदाय	वन तथा भू-संरक्षण विभाग
• स्थानीय तहका सार्वजनिक खालि जग्गामा न्यूनतम ०.५ हे. को एउटा नमूना उद्यान निर्माण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	शहरी विकास मन्त्रालय र वन तथा भू-संरक्षण विभाग

कार्यक्रमको विवरण	समयावधि	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
• सरकारी कार्यालय, विश्वविद्यालय, मन्दिर तथा धार्मिक क्षेत्रमा (फल फल्ने, फूल फुल्ने र वासना आउने रुखविरुवा) वृक्षारोपण गर्ने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	शिक्षा तथा विज्ञान प्रविधि, गृह, रक्षा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
• एक राष्ट्र सेवक (सरकारी कर्मचारी, शिक्षक, नेपाली सेना र प्रहरी) एक रुखविरुवा रोपण गर्ने ।	नियमित	सबै मन्त्रा(लय, विश्व विद्यालय, नेपाल प्रहरी, सशत्र प्रहरी र नेपाली सेना	वन तथा वातावरण मन्त्रालय
• वन क्षेत्र विस्तार गर्न १० प्रतिशत भन्दा कम वन क्षेत्र भएका स्थानीय तहहरुमा छिटो बढ्ने, बहुउपयोगी प्रजातिका रुखाविरुवा र जडिबुटी व्यापक रुपमा वृक्षारोपण गर्न आव्हान गर्ने ।	नियमित	स्थानीय तहहरु	वनस्पति विभाग, वन तथा भू(संरक्षण विभाग

५. अभियानबाट आशातित उपलब्धिहरु

- सबै स्थानीय तहका खाली जग्गामा कम्तिमा ५ प्रतिशत वृक्षारोपण भएको हुने ।
- सबै स्थानीय तहमा न्यूनतम एउटा नमूना उद्यान स्थापना हुने ।
- काठमाडौँ उपत्यका लगायत देश भरका सबै शहरमा दैनिक उत्सर्जन हुने फोहोरमा २० प्रतिशतले कमी आउने ।
- व्यक्ति र संस्थाहरुमा आफनो फोहोर आफै व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीको विकास हुने ।
- फोहरमैलाको सुरक्षित भण्डारण तथा प्रशोधन गरी उचित व्यवस्थापन एवं पुनर्प्रयोग गर्ने प्रणालीको विकास हुने ।
- विकास निर्माण कार्य, अस्पताल, औद्योगिक क्षेत्र, होटल रेस्टुरेन्ट लगायतका क्षेत्रबाट निस्कासन हुने धूलो, धुँवा, जल र ध्वनि प्रदूषणको मात्रामा कम्तिमा ३० प्रतिशतले कमी आउने ।
- प्लाष्टिक झोलाको उत्पादन र प्रयोगमा कमी ल्याई देशभरमा ५० प्रतिशत प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगमा कमी आई कपडा र कागजका वैकल्पिक झोलाको प्रयोगमा प्रवर्द्धन हुने ।
- गाउ, घर, शहर, वस्ती, चोक सबै क्षेत्र सफा र सुन्दर हुने र सबै नेपालीले देश आर्थिक समृद्धिको दिशातर्फ उन्मुख भएको अनुभूति गर्ने ।

६. संस्थागत संरचनाको व्यवस्था

नेपाल स्वच्छ वातावरणको महाअभियानका माथि उल्लेखित उपलब्धिहरुको प्राप्तिको निमित्त देहाय बमोजिमका समितिहरुको व्यवस्था गरिनेछः

कार्यक्रम समन्यवय र सहजिकरण समिति

माननीय मन्त्री, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	संयोजक
माननीय सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग (वन तथा वातावरण)	सदस्य
सचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय (सामाजिक विकास तथा प्रादेशिक समन्वय)	सदस्य
सचिव (उद्योग), उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	सदस्य
सचिव, शहरी विकास मन्त्रालय	सदस्य
सचिव, खानेपानी मन्त्रालय	सदस्य
सचिव, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	सदस्य
सचिव, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	सदस्य
सचिव, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	सदस्य
सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	सदस्य
अध्यक्ष, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	सदस्य
अभियन्ता, वागमती सफाई महा-अभियान	सदस्य

प्रतिनिधि, गैर आवासिय नेपाली संघ	सदस्य
मन्त्रालयबाट मनोनित सम्बन्धित विषयका लब्ध प्रतिष्ठित ४ जना व्यक्तित्व	सदस्य
सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य-सचिव

कार्यक्रम कार्यान्वयन समिति

सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	संयोजक
सह-सचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय (आर्थिक तथा पूर्वाधार विकास)	सदस्य
सह-सचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य
सह-सचिव, खानेपानी मन्त्रालय	सदस्य
सह-सचिव, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	सदस्य
सह-सचिव, सहरी विकास मन्त्रालय	सदस्य
सह-सचिव, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	सदस्य
सह-सचिव, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	सदस्य
महानिर्देशक, वन तथा भू-संरक्षण विभाग	सदस्य
महानिर्देशक, वनस्पति विभाग	सदस्य
प्रमुख आयुक्त, काठमाण्डौ उपत्यका विकास प्राधिकरण	सदस्य
प्रतिनिधि, नेपाल प्रहरी	सदस्य
प्रतिनिधि, सशस्त्र प्रहरी	सदस्य

प्रतिनिधि, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	सदस्य
अभियन्ता, वातावरण सरसफाई	सदस्य
प्रतिनिधि, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ	सदस्य
मन्त्रालयबाट मनोनित सम्बन्धित विषयका लब्ध प्रतिष्ठित ४ जना व्यक्तित्व	सदस्य
नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, २०७५ का संयोजक	सदस्य-सचिव

हरियाली प्रवर्द्धन उप-समिति

सह-सचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय	संयोजक
उप-सचिव (प्रा.), वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	सदस्य
उप-सचिव (प्रा.) वन विभाग	सदस्य
वैज्ञानिक अधिकृत, वनस्पति विभाग	सदस्य
उप-सचिव, (वातावरण हेर्ने), सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	सदस्य
कार्यालय प्रमुख, काठमाण्डौ जिल्ला वन कार्यालय	सदस्य
प्रतिनिधि, नेपाल वन प्राविधिक संघ	सदस्य
प्रतिनिधि, नेफ्टा	सदस्य
प्रतिनिधि, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ	सदस्य
मन्त्रालयबाट मनोनित सम्बन्धित विषयका लब्ध प्रतिष्ठित ४ जना व्यक्तित्व	सदस्य
अभियन्ता, वातावरण संरक्षणका क्षेत्रमा कार्यरत	सदस्य

सरसफाई तथा फोहर व्यवस्थापन उप-समिति

सह-सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	संयोजक
उप-सचिव, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	सदस्य
उप-सचिव, महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय	सदस्य
प्रतिनिधि, वातावरण विभाग	सदस्य
अभियन्ता, वागमती सफाई महाअभियान	सदस्य
प्रतिनिधि, गैर-आवासिय नेपाली संघ	सदस्य
होटल एशोसियसन अफ् नेपाल	सदस्य
मन्त्रालयबाट मनोनित सम्बन्धित विषयका लब्ध प्रतिष्ठित ४ जना व्यक्तित्व	सदस्य
प्रमुख, वातावरण व्यवस्थापन विभाग, काठमाण्डौ महानगरपालिका	सदस्य

प्रदूषण नियन्त्रण उपसमिति

महानिर्देशक, वातावरण विभाग	संयोजक
उप-सचिव, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	सदस्य
उप-सचिव (प्रा.) (उद्योग), उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	सदस्य
उप-सचिव वा सो सरह, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	सदस्य
सिनियर डिभिजनल इञ्जिनियर, यातायात व्यवस्था विभाग	सदस्य

सिनियर डिभिजनल इञ्जिनियर, सडक विभाग	सदस्य
प्रतिनिधि, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	सदस्य
प्रतिनिधि, ईसिमोड	सदस्य
मन्त्रालयबाट मनोनित सम्बन्धित विषयका लब्ध प्रतिष्ठित ४ जना व्यक्तित्व	सदस्य
वातावरणीय प्रदूषण नियन्त्रण तथा अनुगमन शाखा प्रमुख, वातावरण विभाग	सदस्य

सचिवालय

वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट तोकिएको सहसचिव (प्रा.)	संयोजक
सह-सचिव (प्रा.) वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य
केन्द्र प्रमुख, रेड कार्यान्वयन केन्द्र	सदस्य
सह-सचिव (प्रा.) वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य
उपमहानिर्देशक, वातावरण विभाग	सदस्य
उप-महानिर्देशक, वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	सदस्य-सचिव

प्रदेश तथा स्थानीय तहमा समन्वय

प्रदेशस्तरमा यस सम्बन्धी कार्य सम्पादन गर्न प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरणमा प्रदेश स्तरीय सचिवालयको व्यवस्था हुनेछ । साथै स्थानीय तहहरुमा आवश्यकता अनुसारको समन्वय संरचनाको व्यवस्था गरिनेछ ।

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान (२०७५)
सोचतालिका

उद्देश्यहरु	सूचकहरु	मापनका माध्यमहरु	जोखिम, अनुमान तथा न्यूनिकरणका उपायहरु
लक्ष्यः एक वर्ष भित्रमा नेपालका सबै शहरमा जनताले अनुभूत गर्न सक्ने गरी प्रदूषण नियन्त्रण, सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन गर्दै शहरको खालि भागमा वृक्षारोपण कार्य सम्पन्न भएको हुने ।	वृक्षरोपण, सरसफाई, फोहरमैला व्यवस्थापन, प्रदूषण नियन्त्रण कार्यक्रमलाई सबै तहमा संस्थागत गरी दिगो विकास र "समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली"को राष्ट्रिय परिकल्पना हासिल गर्न योगदान भएको हुने ।	सर्भेक्षण, अनुगमन, अवलोकन तथा अन्तकृयाका प्रतिबेदनहरु	जिम्मेवारीमा अलमल, बजेट निकासा तथा खर्चको समस्या, समन्वयमा कमी तथा उपलब्धिमूलक नतिजा प्राप्तिमा समस्या **न्यूनिकरणका उपायहरुः** कार्यबिधि निर्माण र समन्वय संरचना परिचालन
उद्धेश्यहरु १. सार्वजनिक स्थानमा फोहरमैला फाल्न पूर्णरुपमा प्रतिवन्ध लगाउने र फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन भएको हुने	१.१ देश भरका सबै शहरमा दैनिक उत्सर्जन हुने फोहोरमा २० प्रतिशतले कमी आउने । १.२ व्यक्ति र संस्थाहरुमा आफनो फोहोर आफै व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीको विकास हुने ।		

२. नेपालका शहरहरुमा फोहरमैला, धुलो, ध्वनि र धुँवा जस्ता प्रदूषण रोकथाम गरी सफा र सुन्दर भएको हुने ३. नेपाल भरी सडक किनार, सिंचाई कुलो, नदी किनार तथा खुल्ला, खालि र पर्ती जग्गामा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन भएको हुने ।	• १.३ फोहरमैलाको सुरक्षित भण्डारण तथा प्रशोधन गरी उचित व्यवस्थापन एवं पुनर्प्रयोग गर्ने प्रणालीको विकास हुने । • १.४ प्लाष्टिक झोलाको उत्पादन र प्रयोगमा कमी ल्याई देशभरमा ५० प्रतिशत प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगमा कमी आई कपडा र कागजका वैकल्पिक झोलाको प्रयोगमा प्रवर्द्धन हुने । • २.१ विकास निर्माण कार्य, अस्पताल, औद्योगिक क्षेत्र, होटल रेस्टुरेन्ट लगायतका क्षेत्रबाट निष्कासन हुने धूलो, धुँवा, जल र ध्वनि प्रदूषणको मात्रामा कम्तिमा ३० प्रतिशतले कमी आउने । ३.१ सबै स्थानीय तहका खाली जग्गामा कम्तिमा ५ प्रतिशत वृक्षारोपण भएको हुने । ३.२ सबै स्थानीय तहमा न्युनतम एउटा नमूना उद्यान स्थापना भएको हुने ।		

उपलब्धीहरु १.१ संस्थागत क्षमता अभिबृद्धि भएको हुने १.२ फोहरमैला व्यवस्थित भएको हुने २.१ कानूनी, संस्थागत तथा समन्वय सयन्त्र निर्माण भएको हुने २.२ प्रदूषण नियन्त्रण भएको हुने ३.१ जनचेतनामा बृद्धि तथा संस्थागत तत्परता भएको हुने ३.२ वृक्षरोपण अभियानको सार्थकता हासिल गर्ने	१.१ संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरुको क्रियाशिलता प्राप्त भएको हुने । १.२ फोहरमैलाको व्यवस्थापन वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनमैत्री तवरले भएको हुने । १.३ सबै किसिमका प्रदूषण नियन्त्रणका लागि कानूनी संरचना र संस्थागत संरचना तयार भएको हुने । १.४ प्रदूषण नियन्त्रण तोकिएको सिमा भित्र रहेको हुने । १.५ वृक्षरोपण तथा हरियाली प्रवर्द्धनका लागि दीर्घकालिन क्षमता विकास भएको हुने । १.६ संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरुमा विकास कार्यक्रमसंगै वृक्षरोपणलाई पनि अनिवार्य रुपमा अंगिकार गरिएको हुने ।		
क्रियाकलापहरु	कार्ययोजनामा समावेश गरिएको ।		
लगानी			